

פרק ג. יישום לימינו

עד כה עסקנו בתיאוריה. ויש אפוא לבחון את אפשרות יישומה של התאוריה בחיי המעשה.

מן המפורסמות הוא כי כל חזון מאבד מזהרו כשיורד הוא לעולם הגשמי. אף הקב"ה, כביכול, לא ברא את העולם כפי שעלה במחשבה. פער זה בין החזון והגשמתו בולט בעולם ההלכה, ובמידה רבה גם בנידונו – הלכות כלכלה.

כבר ציינו כי קשה לתאר חברה אידיאלית בה מלוים ללא רבית, מחזירים שדות קנויים ביובל, שומטים חובות בשביעית, מגבילים רווחים וכל כיוצ"ב. עם זאת השאיפה היא להתקרב לחזון, ובכיוון זה נעיר מספר הערות על המצוי והרצוי.

ראשית, לאור האמור יש להגביר החינוך והתעמולה, ליישום הלכות כלכלה. זאת – הן בלימוד העיוני והן בניצול התקשורת להחדרת ערכי תורה.

לבעית הרבית. זה כבר דורות רבים שאנו עוקפים את איסור רבית בדרכים שונות, וביחוד ע"י "היתר עיסקה". כיום רוב האנשים אף אינם מודעים ל"היתר", התלוי אי שם על אחד מקירות הבנק. נזהרים מאיסור, אך צרת הרבית עדיין שורה במחננו, וסובלים ממנה חקלאים, רוכשי דירות ועוד. מבחינה זו המשק שלנו, כולל המגזר הדתי שבו, איננו שונה ממשק אחר (חוץ מהגמחי"ם למיניהם).

הגיעה השעה שנשתדל אכן לקיים צו התורה כלשונו וכרוחו. אזרוק רק קצה רעיון, ואידך זיל גמור. כבר הזכרתי כי הגמ' מדברת על שותפות עסקית בין המלווה והלווה, ולענ"ד עלינו לאמץ דרך זו. המלווה, בעל ההון, יהא שותף אמת במפעלו של הלווה, היזם, לאחר שבחן את נסיונו, כישוריו ואמינותו. אכן כדי להבטיח במידת מה חששו של המלווה מהפסד כתוצאה מניהול לקוי או סיבה אחרת, תוקם קרן ביטוח שתמומן ע"י הצדדים בסיוע ממשלתי, ותכסה הפסדי חלק מן המלוים, לפי שיקולי הנהלת הקרן, לא יותר מסכום הקרן של ההלוואה. ועדיין היישום ההלכתי צריך בדיקה, ואכמ"ל.

כל זה אמור ביחס לחקלאים או יזמי מפעלים וכיוצ"ב, שמתכוונים להפיק רווח מן האשראי, אך עדיין רעה חולה לפנינו ביחס לרוכשי הדירות, שאינם לווים לשם רווח, ואחרי שנים רבות מתברר להם שעדיין ארוכה הדרך לסילוק החוב. דומה שהתשובה היא כי אכן לא ילווה אדם סכום גדול שלא לשם עסק, והפתרון

של דיור לזוג צעיר בתחילת דרכו הוא – בנין דירות להשכרה. רק כשיתבסס (או שהוריהם אמידים) ישקיע כסף בדירה, שכן גם הדירה היא השקעה נושאת פירות.

יובל. לפי הדין אין יובל נוהג כל זמן ש"אין רוב יושביה עליה". אך אנו מתקרבים בע"ה לקיום מצווה זו, וצריכים להתרגל אליה. כיום החקלאות מהווה אחוז קטן מהתל"ג, כך שקשה לנו לתאר את המהפכה של יובל. אך ברוח המצווה מוצע כי בשנת היובל יקלו על העובד לעזוב את מקום עבודתו ולהעביר כל זכויותיו- באופן סביר- למקום עבודה חדש, ללא שיפגע.

כמו כן יש לארגן קורסים מגוונים עבור מובטלים למיניהם, שנפלטו ממעגל העבודה, ודומה הדבר למי שהפסיד בזמנו את קרקעו, וכעת חוזר אליה. הסדר כזה קיים כיום במגזרים מועטים, אך יש לחשוב על הסדר ממלכתי. אכן נדרשת הקצאת משאבים לארגון מבצע כזה, אך העלאת המורל הלאומי כתוצאה מהרגשת החופש והתחלה חדשה, שכרוכה גם ביעילות בעבודה, שקולה כנגד ההפסד הישיר של הוצאות ארגון המבצע. וכבר היו דברים מעולם ביחס לשבת, כאשר הרומאים בזמנו לעגו לבזבוז יום עבודה.

כמו כן בשנה זו חברות גדולות יחלקו רווחיהם לבעלי המניות. אלו מצדם יוכלו ברוב רגיל, ללא הגבלות החוק כבשנים אחרות, להחליט על פירוק החברה, כך יוכלו היחידים להקים מפעלים חדשים כרצונם.

חלק מן האסירים יחוננו (למעט מי שאמר "אחטא ואשוב" ביובל לביתו), כך שאוירת התחדשות תשרור בכל.

שמיטה רעיון ה"שבתון" - חופש מעבודה בשנה השביעית כבר תופש מקום חשוב בקרב חוגים מסויימים, ויש להרחיבו, בייחוד על עובדי אדמה, שבמשך הזמן ודאי ישבתו כמעט מעבודה, ללא הזקקות ל"היתר מכירה". מחברות גדולות, כבנקים, במיוחד כאשר חברה עומדת מול אדם יחיד, יש לדרוש הקלות בגבית חובות בשנה זו. למשל, אפשרות ללווה לשלם כל חובו כאחת, הקפאת מירוץ הריבית למשך אותה שנה (דהיינו, פטור מריבית דריבית).

שרותים סוציאליים אין צריך לומר כי העזרה לחלש ("גר יתום ואלמנה") היא מיסודות תורתנו הקדושה. הרמב"ם (הלי מתני"ע פ"ט, ג) כותב: "מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישראל שאין להם קפה של צדקה".

עם זאת אין לכחד כי השרותים הסוציאליים לשכבות הנזקקות קבלו תנופה רבה בדורות האחרונים, כאשר המדינה נטלה על עצמה את עיקר הנטל. דווקא בעולם המערב, אולי כדי לכפר במידת מה על רמיסת החלש ע"י החזק, בא החזק ומסייע בשיקומו. בניגוד לעולם העתיק בו הונצח החלש בשפלותו, הרי עם קידום

רעיון השוויון בין בני אדם, החל במהפכה הצרפתית, השתנה המצב הטובה. אמנם כבר אמרתי כי להשקפת התורה יש לדאוג כי העני לא ימוט, ולא לאפשר נפילתו ואח"כ לנסות להקימו. עם זאת ניתן ללמוד מן הגויים כיצד לנהל מדיניות סעד ורוחה המתבטאת בביטוח לאומי, שירות רפואי לכל, הבטחת הכנסה, קופת פנסיה, בתי ספר ממלכתיים, שיקום עבריינים ועוד. לנו לא הייתה מדינה עד לאחרונה, ואם הגויים קדמונו, הרי "יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם".

מדינת ישראל אימצה – באופן כללי – דרך זו, וכבר אחד מפוסקי ימינו,²⁹ משבח את קופות החולים הדואגות לבריאות העניים.

ברם יש לציין כי מדיניות זו באה ע"ח חובת היחיד, שכן הלה סבור כי מלאכתו נעשית ע"י אחרים, ודי לו בתשלום מסיו. יש לחפש דרכים להזכיר ליחיד חובתו לא רק למען העני שהמדינה מתקשה להגיע אליו, אלא גם למענו הוא, כדי לחנכו למדת הותרנות והנדיבות כאמור לעיל (עי' רמב"ן עה"ת דברים כב, ו). מנקודת מבט זו יש לשבח יחידים וארגונים וולנטריים, כ"יד שרה" וגמח"ם למיניהם. אכן לא פסו אנשי חסד מישראל.

יש גם מקום לעודד מפעלים או מוסדות מצליחים לאמץ שכונת מצוקה, בתי ספר נחשלים וכיו"צב.

אמנם לאור האמור לעיל נראה לי כי יש להשתדל לסייע לנזקק, בשלב מקדמי, בטרם נעשה מך. כיום (שנת תשס"ג) מדובר הרבה על החזרתו למעגל העבודה, והוצאתו מרשימת הנזקקים לקצבאות למיניהן. ובדרך זו יש לילך בתחומים נוספים. למשל, בתחום הרפואי – רפואה מונעת. בתחום הסוציאלי – חינוך משלים, איתור נוער שולים והדרכתו, סיוע נפשי ורוחני במצבי לחץ, כל זאת – בטרם נפילה.³⁰

ומזו הבחינה, אף כלפי המדינה לי טענה. משאבים עצומים שמופנים לגמילה מסמים, בהצלחה זעירה בלבד, צריכים היו להיות מושקעים בטרם פורענות, בבתי ספר ועוד. כאן צריכה הממשלה לעמוד בעוז כנגד כל מיני רוחות חופש מזויף החוששות מחינוך לערכים.

צדקה ומיסוי. אם קודם "קרבנו" הצדקה למיסוי, הרי כעת "נקרב" את המיסוי לצדקה. כיום, כידוע, כמעט בכל העולם – אין האוצר מצליח לגבות מס אמת. ברם, אם האזרח יהא שותף זעיר בתשלום, תשתנה התמונה, וכמו שראינו

29. הרב א' ולדינברג, שו"ת ציץ אליעזר, ח"ה, קונטרס רמת רחל, סי' כד.

30. דרך אגב אעיר כי צורם לי לקרוא מדי אסון בבית ספר וכיוצ"ב כי מריצים לשם פסיכולוגים. והיכן הרבנים? ומדוע לא יופיעו רבנים בצבא ויסבירו איסור ההתאבדות? והרי בשעת מצוקה האזן כרויה לשמוע הגיגי אמונה.

בצדקה, ובחלק ממתנות כהונה, כי לנותן טובת הנאה למי וכמה לתת, כך יש מקום לשקול ההצעה דלהלן. פעם בשנה תנתן לעובד אופציה להחליט על אחוז או סכום מסוים מסך ניכוי משכורתו למס – לאן יופנה, למשל, למחקר רפואי או להרחבת כבישים. גם לממשלה תועלת בידיעה היכן רוח הציבור נוטה, וחלוקת המשאבים תהא דמוקרטית יותר. אמנם גם כיום מי שתורם למטרות צדקה מקבל פטור ממס הכנסה על אותו סכום.

שער ורווחים כיום קיימת דאגה למחיר זול למצרכים חיוניים ע"י חוק הפיקוח על מצרכים ושרותים משנת תשי"ח. אם הדבר מצריך סובסידיה ממשלתית, דומה שרוח התורה נוחה מזהה³¹. הסובסידיה מאפשרת למוכרים ולנותני השירותים להזיל מחירים ללא הפסד. אכן אוכל בסיסי ושרותי תחבורה אינם יקרים. אפשר כי גם ביגוד מינימלי צריך להכנס לרשימת המוצרים בני פיקוח (ע"י בראשית כח, כ – "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש"). אפשר גם שתיקוני בתים וכלי בית חיוניים (להבדיל מחידושם והרחבתם) צריכים למצוא פיתרון של שירות עממי וזול. ועדיין נשארת בעיית הדיוור, וכבר דברתי על הצורך בדיוור להשכרה, ולא נכפול הדברים.

בשאלת יישומה של הלכת אונאה נעסוק להלן, בשער השלישי.

לסיכום ייאמר כי ידעתי גם ידעתי שהסקירה היא שטחית, וגם כמעט ולא הבאתי דברי מלומדים בנידון. אך לא התכוונתי כי אם לדברי רקע, ולהתוויית כיוון. עיקר כוונתי היא להשיג על מי שסובר שאין לתורה תורה שיטה כלכלית או שהתורה מצדדת בכיוון אחד דווקא – קפיטליזם או סוציאליזם. "תורת האמצע" שהוסברה לעיל תשוב ותודגם בפרקים הבאים ביחס למחיר.

---

31. ביבמות עח, ב מבואר כי שאול המלך נענש על כי לא דאג לפרנסת עניים גרורים.

